

החינוכה ועל-פי "מעמדו" טפוס מיוחד במינו. הוא לא היה מן הרבנים הממרטמים - התונה מה ק"ק - ולא מן המלמדים המשבעים, היושבים בקתדרא, אלא היה "בעל-הבית", סוחר כביכול, ובנערותו לא היה חי על תורתו, אבל באמת היה יותר מרב ויותר מחכם. בהיותו לפדן תורני בנוסח פולין ורוסיה ומקור תרוץ ומשכיל בנוסח אשכנז - אחד בקרבו את המערב והמזרח; על-פי הנוכח ועל-פי ידיעותיו בתורה היה צריך להיות רב כאחד הרבנים הגדולים במזרח, ועל-פי דרך הנינו ושיטת בקרתו החריפה והחפשית היה ראוי להיות חכם מלמד וחוקר בנוסח חכמי המערב; ומשום שיצא מכלל רב ולכלל מלמד לא בא-נשאר לעולם בבחינת פלגס, כלי שלא נגמרה צורתו, מלתא דמשתמעח לתרי אפי: הרבנים לא הודו בו מסני השכלתו, והחכמים לא הודו בו מסני תורתו, ויל הכא קא מדחי ליה ויל הכא קא מדחי ליה. ואף הוא לא היה דעתו נוחה לא מתורתם של הרבנים ולא מחכמתם של המלמדים: תורתם של הראשונים היתה בעיניו שבר-לוחות, קטנוניות, פלטלים של הבל, וחכמתם של האחרונים היתה בעיניו דברים של מה-בכך, אוחיות שורות, אבק סופרים. כי טובה היתה צפרנו של רבי שלום אלבק מרפן של כל חכמי ישראל שבמערב, שגלם היו בעיניו כקלפת השום; מה שנפלט מאלבק דרך-אגב, כלא-חרירי, זיו היה לאחד מחכמי המערב כדי חקירה שלמה ולמעמם כדי ספר שלם. ומשום-כך היה לעולם מהלך יחידי, מתקצף ומבטל בלבו ובפיו את כל-העולם, וכל העולם בטלו אותו, ידו בל יד כל בו, כדרכם של הגדולים היהודים שבדור, שאין בני-דורם יכולים לעמוד על סף דעתם ותמיד הם יוצא-דסן, מהלטיב בצדי הדרכים ונתקלים ברגלי כל-אדם, אף הוא נתקים בו, כל ימי עני רעים, כי טובה לא ראה מימיו ולא היה לו לא משלח הרשעים ולא מיטורי הצדקים. מתבודד היה בעולמו ותורתו בתוך מעיו, ולא הסמיק להוציא בחייו אף מעט מן המעט מרמימותיו; ואם תמצא לאמר - לא שאף לזה תרבה, כלומר, רצה ולא רצה, כי בשבול מי ישרסם את התורה השלמה שלון למי יגלה את האכתיות שלון לעמיר

רבי שלום אלבק

אחד מתלמידי-החכמים המצינים שבדור, מן "השרידים היהודים", רבי שלום אלבק, הלך לעולמו. במותו אבד לחכמת-ישראל העתיקה, לחקירת התלמוד ותקומת הגאונים, אחד הכחות הגדולים, ואסשר הגדולים ביותר, כי כמעט שוכל עליו לאמר, שלא הניח כמותו בישראל.

רבי שלום אלבק היה על-פי צורתו

(1) בשנה העברה, כשמלאו לבראנן שבעים שנה, יצאה לאור לכבודו חוברת מיוחדת של המאנאטסשריסט ובראשה רשימת כל ספריו ומאמריו מאת טרימאן, והיא מכילה ק"ס סימנים. בראנן כתב את כל דבריו באשכנזית, ובעברית באו ממנו רק שני מאמרים קצרים ב, אוצר הספרות של גרנר שנה א' וב'.

הארץ הללו, שאין הם מבינים כלום; אבל גם כאן אין נחת ביעקב, וחזור שוב לתקופת הגאונים, לבעלי התוספות ולמפרשי הש"ס—ובכל-מקום שהוא עובר הוא גורם מהמכה והרבן, מניח עקבות של דם, של מוחות מרסקים, שברגאונים ושביר-לוחות, כי אין נסתר מחמתו ואין רחמים בידו הקשה. כלם שגו, כלם טעו, ואף רש"י חשב וטעה ובעל הלכות גדולות היה מושרי גדול בלשונו, כלומר, פלגיטור בלעז, ואף על-סרכן כלם קדושים, למ טוורים ואטור להזכיר הלילה את מרשוא מן הראשונים מבלי להוסיף עליו, וז"ל, כי עמר הוא תחת כמות רגליהם, אלא שאף-על-סרכן טעו בדבר פלוני ובדבר פלוני או שלא הבינו כלם את המשט המשות, והרי זהו פשוט בתכלית המשות, כמשחיל בנייתא מחלבא, אלא שצריכים להבין מה בין מהדוראקמא דרב אשי למהדורא-בתרא, דבר שהראשונים במחילת כבודם לא עמדו על זה כלל וכלל. ומה בין אמוראי בבל לאמוראי ארץ-ישראל ומה בין תמרא להמשנה, ובאמה דבר זה כבר מרוב בתורה, כי בשעה שמשח רבנו, עליו השלום, למד לישראל את התורה בחר סיני עם כל פרטיה ודקדוקיה של התורה שבעל-פה, כבר רמז להלכה פלונית במקרא פלוני, אלא שפסוק זה לא נאמר במקומו, שכידוע אין מקום ומאחר בתורה, ובאמת מקרא מטרס הוא זה; כלומר, לא, חס ושלום, כמו שולחון חנונים הבורים הללו, תחת רחם טובים, אלא כך המשמעות... וכך הוא הלך וחזר מתוסמות לגמרא, מגמרא למשנה וממשנה למקרא—והכל בהעלם אחד ובקמיצה אחת—והוא מגלה עמקות, צומח גמרות והכל ברור לו כשפלה, הכל אצלו תורת אמת, תורה מן השמים, זאת התורה ממש, שמשח רבנו ע"ה גלה אותה לישראל בחר סיני. אבל לך גלה אור ליושבי-השך. הללו אומרים, שווה אמיקורסות, והללו— שווה תורה מתומה. כלום יש בדורנו מי שראוי להבין איזה דבר? אחד היה חכם בדורותינו, רבי מאיר איש-שלו, ועוד יחיד-סגלה מועטים, וכשמתו—מתה עמם חכמה. רבי שלום אלבק לא התישב מימיו במקום אחד, תמיד היה בבחינת, תורה מהלכת, לעולם היה נע ונד מעיר לעיר, ממדינה למדינה, מישיבה לישיבה, מבית-

הארץ הללו? כלום זכאים הם וכדאים לכך וכלום יש להם צרך בזה? כלום יבינו שיחות-הלין שלהן מוטב שינוחו כתב-היד אצלו בארנו, הרי לפחות יהיה איש אחד מבין העומד על אמתיותהם, שיפין בהם וינחל חיי עולם הבא. וכך נשאר תדיר יחידי בעולמו, הוא ותורתו, שהיתה אצלו שמו ושעשועיו יומיים, יחיד במחשבותיו, יחיד בשאיפותיו ולא נתיחד אלא עם כתביו, שרם היו רשימות וקטעים, רוחות בלי גושים, וגושים או פלגי-גושים שלא הספיק לפתח בהם רוח, לחות ושביר-לוחות מנחים בארנו, אבל הארון היה ארון-הקדש שלו ואטור היה לזר לחזין עיניו מקדשתו. מתוך שגולד בין העומת, בין שני דורות, בין בית-המדרש הישן ובית-המדרש החדש—ראה תמיד את הסדקים והמגמים שבשניהם ומה שצריך תקון בזה ובזה; ולפי שהסדקים רבים הם והארץ מרובה על העומד—היו ידיו תמיד מלאות עבודה, לבו מלא הצעות חדשות ותכניות לאיך מטטר, כי מי כמחו מרגיש ויודע את החסר לנו בהיכלה של הכמתי-ישראל ממסד ועד הספחות? כלום יש לנו אבר שלם, צלע שאינה חסרה תקוף? ובכן היה צריך לתקן, צריך לגדור, לבנות ולבנות. אבל מאיזה צד להתחיל? מתחילים בקרן-זוית אחת, רואים מרצה בצד שכנגדה; מתחילים ברצה, רואים חלל במי תקרה; עולים על הגג, רואים שחיסוד רצוע וכל הבנין מתמוטט לגמול. והוא הלך ורך מקרן-זוית לקרן-זוית, במזרח למערב ומצפון לדרום, כי מי יעשה מבלעדיו דבר? כלום הטטשים עקומי-המוח שמצד זה או עמי-הארץ, הבורים והרזקים שמצד אחר? מתחיל בתקופת הגאונים ומוציא לאור קטעים מטטר האשכול, וראב"ן ועוד, אבל ראה שהאחרונים לא הבינו את תמרא, ורש"י אף הוא טעה כאחד הטועים, ובכן צריכים לעשות פירוש חדש על הש"ס, מלמא וסדרתא לגבי ידיהו ודוקא הוא בעצמו מחיב לעשות את כל הפירוש על הש"ס מהלך ועד כלה, כי כלום יש מאך דהו בדורנו שיכול לעזור לון? אבל אינו מספיק להוציא אלא גליון אחד על מסכת ברכות, ואף מזה הוא מכרח להניח ידו, מאין עוזר ותומך. ושוב נמלך לעסוק בבקרת המקרא, כדי להראות לגוים עמי-

מדרש לבית-מדרש; ובכל-מקום שהלך, תורתו עמו. דומה היה לספרטס של רבנן דנחמא" דסלקין לעילא ודנתתין לתתא, ברי בי רב שהלכו מבבל לארץ-ישראל ומהתם להכא, מנהרדעא לפומבדיתא ומשומבדיתא לטבריה, והיו מוסרים שמיעות משיבה לשיבה, — אף הוא היה הגשר החי בין חכמי המזרח וחכמי המערב. לראשונים גלה את חכמת הגוים, ולאחרונים — את תורת ישראל. ובכל-מקום שבא, המין תורתו, גלה חדושו, כי מסבעו היה פורן גדול ותלק מחמתו לכל-אדם, בין למכונים בין לשאינם מכונים, — שהרי בלארזי גלם הם עמיהאין, אלא מה, שמה יזכו ויבינו. רבי שלום אלבק יותר משלמד למד ויותר משלמד בכתב למד על-פה; הוא היה בבחינת מדרש חי, מה מפיץ מרגליות. וכשהיה פותח את פיו, כלם היו נעשים לגבי דידיה כחרשים וכאלמים. הוא היה כמעין המתגבר. ובלארהכי, כלום אפשר לשמוע איזה דבר-חכמה מפי מר שהאף ובכן מוטב לו לפלוני שישהותק וישמע ממנו תורה מן השמים. ואם היו אלי יוצאים מן הכלל, שלא התנהג עמהם במדת מזרנותו — לזה וזה כותב הסורים האלה, שאלבק הודה בו לפעמים, שעמו יש מה לדגור! — ובכן יש לחשש, שמה לא יאמרו דבר בשם אומרו ולא יביאו גאולה לעולם; ואף-על-פי-כן לא היה אלבק יכול לעזור ברוחו לפעמים לבלתי גלות אף להם סתרי תורתו, כי כלום אפשר לו לאלבק לבלתי פזר תורתו שגלו לו מן השמים? אלא הנאי מפרש התנה, שאין רשות להמקבל לצלות תורה זו ששמע אלא בשם אומרו. וכך היה תולך ומכתת רגליו ממזרח למערב וממערב למזרח — ומנוחה לא מצא בעמל תורתו. וכשבקשו ידיו לעשותו ראש-ישיבה באודיסה, לא היה יכול להתקיים שם אלא שלשה חדשים, כי לא מצא שם הלמידים מקשיבים, למרדבריו, ואמשר מפני שלא נבראה, ישיבה" למחלך וגרוד נחיה כאלבק.

אלבק, אף-על-פי שמורחי היה על-פי הנוכח ודעותיו ותועם עמקה היתה בינו ובין, חכמי" המערב — נוטה היה בכל-זאת למערב יותר מלמזרח. המערביים, אף-על-פי שלא הבינו את תורתו, הבינו את האיש ואת שיחו, הם הבינו מה שהוא רוצה לאמר,

ואלו המורחיים לא הבינחו כלל ולא ידעו מה סיבו של היהודי הלמדן הזה, הבקי בש"ס ובראשונים איזה מין בקיאות משנה, לא זו מה שנוגע לדינא ולהלכה למעשה, אלא מה שאינו נוגע לענין כלל; מי סדר את הש"ס, מתי נולדו רבינא ורב אשי ומי היו מחברי התוספות וכדומה דברים של מה בכך. ולא עוד, אלא שלפעמים מתמלטים מפיו איזו דבורים תמוהים הצורמים את האזן — דומה לאמיקורסות הלילה. כשמקשים לו איזה קושיה, אינו בוש לאמר, שטעות-טופר יש בגמרא או שרש"י במחילה לא הבין את הפשוט; ולא עוד, אלא שמוכיח דבר זה בראייה ברורה שאין עליהן תשובה. דומה כאלו הצדק עמו, ואף-על-פי-כן כיצד אפשר להניח דברים מוזרים כאלה, שאין האזן יכולה לשמעם? לחסדו באמיקורסות גמ"כ אראפטר, שהרי רבי שלום אלבק יהודי חרד הוא, חסיד המדקדק במצוה קלה כבחמורה, ומימיו לא עבר על גלויה-הראש ועל תפלה מנוחה בזמנה; ולא עוד, אלא שהוא עצמו קנאי שבקנאים הוא וממסיר אש וגמריה על כל המשכילים שבדור, ועל נ"ס הוא אומר שהוא כופר בקקר, גיתנום כלת והוא לא יכלה, ובכן כיצד אפשר לחסד ביהודי שכוח ולתרתו אחרי תורתו? אלא מה — הדבר ידוע, שאלבק הוא מין לפדון משנה, מין יוצא-דופן, גלו מקשה ולפעמים אתה נכוח מנחלתה של תורתו, ומי הקשה אליו וישלמן? תרי הוא בקי בכל חדרי תורה וכל רז לא אגס לו, ולפיכך היו מרתבים לו לאלבק, כי ידעו שהוא אגוז קשה, ואוי לו למי שפגע בו אלבק, שמה ישרטנו בהבל-שני, ועל-כרחם תדו לו והסניפו עמו. לאלבק הכל מאר לתגיד, שהרי לכך אלבק הוא. ובלארהכי — תרי ידוע שאלבק, חצר מהלכת" הוא, היום בורשה ומחר בברלין ומחרתים בלונדון, ובכל-אופן לא יקבע ישיבתו כאן — ובכן מחלקת זו עם אלבק למה? יגרלו מה שיגיד, הכל יודעים את האיש הזה ואת שיחו. וחכמי-המערב? אחדים מהם, אלה שיש בהם עינין לחלוחית של תורה, ידעו שיש כאן אוצר בלום, אוצר מלא וגדוש, שיש לדלות ממנו כמה וכמה גזני גסתרות, בבחינת מרכי דדהבא, שאפשר למרסם לכמה וכמה פרוסות ומטבעות יקרות של כסף; אבל הללו היו

פחסרי יכלת לעודד לו להוציא את ספריו ורשימותיו, ואחדים, בעל-היכלת שבתם, פשוט לא הבינו מה היהודי המולני הזה, שח"ימולקה" לא זזה מעל ראשו, סת, פה חרא ומה תורתו.

כך הלך אלבק עם הצעותיו הנדולות ולעט הכניסותו הרחבות ועם אותיותיו הברורות לעולם-האמת, שהאמין בו אמונה שלמה, ובטוחו מתח עמו חכמתו כספר-התורה שנגלה. פתראוי, שלמות אחרי מרתו ישימו הכמ"י ישראל לב לפוזביו המרבים והמפורים שהניח אח"יו וילציארם לאור, כי יש בהם עלי-ספק ארצות ארצות של תורה והלמה, שרביש יחנו פהם.

אך אני כולני לומר: אולי גברא די משתמיטת מיניה".

רבי-צעיר